

Michael Dobbins, Susanna Khachatryan, *Europeanization in the „Wild East“? Analyzing Higher Education Governance Reform in Georgia and Armenia (Europeizacja na „Dzikim Wschodzie“? Analiza reform zarządzania szkolnictwem wyższym w Gruzji i Armenii)*, „Higher Education” 2015, vol. 69, iss. 2, s. 189–207, DOI: 10.1007/s10734-014-9769-2.

Autorzy artykułu dokonują analizy bieżącej sytuacji w szkolnictwie wyższym w dwóch krajach postsowieckich znajdujących się na skraju Europy – Gruzji i Armenii. Wskazują, że oba kraje nie cieszyły się w poprzednich latach zainteresowaniem badaczy, chociażby ze względu na ich wielkość i peryferyjne położenie, jednak ich systemy w obszarze szkolnictwa wyższego przeszły burzliwe zmiany i zostały ukształtowane przez ogromną liczbę różnych, nieraz sprzecznych ze sobą, czynników.

Na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku nastąpił powrót do idei nowego szkolnictwa wyższego, co było ukształtowane przez politykę upadku gospodarczego i kruchości nowo powstałych instytucji politycznych. Jednocześnie oba kraje były uwikłane w konflikt interesów geopolitycznych między Rosją a Zachodem, a także walczyły o to, by przestrzegać ich suwerenności politycznej. Jednakże politycy obu krajów poprzez rozszerzanie wzajemnych powiązań instytucjonalnych z Europą Zachodnią, aktywne uczestnictwo w Procesie Bolońskim i zwiększanie ścisłej współpracy z organizacjami międzynarodowymi promują wpływ zachodniego modelu szkolnictwa wyższego. Wychodząc od tej wiedzy, w opracowaniu postawiono następujące pytania badawcze: jaką politykę w obszarze szkolnictwa wyższego Armenia i Gruzja powinny uprawiać po odzyskaniu suwerenności politycznej w 1991 r. i jakie czynniki wewnętrzne oraz zewnętrzne będą miały wpływ na jego rozwój? Analiza przeprowadzona przez autorów skupia się wyłącznie na zarządzaniu szkolnictwem wyższym oraz, w szczególności, przekształceniu związku pomiędzy państwem i instytucjami szkolnictwa.

Dobbins i Khachatryan ograniczają się wyłącznie do publicznego szkolnictwa wyższego, które wciąż zaspokaja potrzeby edukacyjne większości studentów pomimo pojawienia się prywatnego sektora. Takie podejście, według autorów, pozwala odkrywać zmieniającą się rolę państwa w kontekstach kruchej państwowości i badać przywrócenie autonomii uczelni w sytuacji niepełnej demokratyzacji politycznej.

Idąc tym tokiem myślenia, autorzy zajęli się porównaniem, w jakim stopniu oba systemy są zbieżne i mogłyby być inspirowane modelem anglo-amerykańskim. W większości krajów europejskich można zaobserwować zwiększenie wykorzystania konkurencyjnych, rynkowych instrumentów sterujących. Również poprzednie badania wykazały, że europeizacja i umiędzynarodowienie były warunkiem dalszego rozwoju szkolnictwa wyższego. W związku z tym autorzy wskazują z jednej strony na wzajemne oddziaływanie sowieckich regulacji, a z drugiej – na rosnącą orientację obu krajów na politykę zachodnią. Pomimo obecnie nikłej perspektywy członkostwa w Unii Europejskiej oraz uporczywej i przenikającej do systemu wewnętrznego polityki prorosyjskiej Gruzja i Armenia mogą być uznane za kraje wykorzystujące istniejące czynniki do wyrównywania poziomu szkolnictwa wyższego. Edukacja odgrywa kluczową rolę w transformacji do wiedzy i gospodarki opartej na usługach. Powyższa kwestia odnosi się do obu państw analizowanych w artykule, ze względu na ich bazę przemysłową i zasoby naturalne.

Oba kraje aktywnie dążą do rozszerzenia więzi międzynarodowych, aby zapewnić przetrwanie swoich systemów szkolnictwa wyższego. Oprócz wieloletniej współpracy z Bankiem Światowym i programem TEMPUS UE Armenia i Gruzja były aktywnymi członkami Procesu Bolońskiego od 2005 r., a więc były i nadal są pod wpływem silnych nacisków zewnętrznych. Naciski te zostały spotęgowane przez przewlekłe niedofinansowanie szkolnictwa wyższego i kruchość instytucji państwowych. W związku z tym możemy założyć silną dynamikę reform, chociaż wynik pozostaje całkowicie niejasny.

Warto zwrócić uwagę na konstrukcję artykułu. Autorzy najpierw przedstawiają krótki przegląd dotychczasowych badań postkomunistycznych systemów szkolnictwa wyższego, biorąc pod uwagę wyjątkowe okoliczności obu przypadków, czynniki historyczne, krajowe i geopolityczne wpływające na system szkolnictwa. Następnie prezentują opracowane przez siebie trzy idealne modele szkolnictwa wyższego, które służą im jako podstawa do porównania systemów obowiązujących w obu krajach. Wykorzystywane wskaźniki pozwalają odróżnić obecną politykę zmian i potencjalną, sztuczną, prozachodnią retorykę decydentów.

W analizie empirycznej autorzy zajmują się podstawowymi zależnościami zachodzącymi pomiędzy internacjonalizacją a wewnętrznym systemem regulacji. Głównym założeniem jest wyeksponowanie wpływu internacjonalizacji na rządzących polityków. Ponadto poruszone zostaje zagadnienie oddziaływania różnego rodzaju reżimów politycznych (w przypadku Gruzji będącej pod rządami Saakaszwilego wpływ rządu jest bardziej demokratyczny, inaczej jest w przypadku Armenii, gdzie wpływ jest bardziej autorytarny) na ukształtowane trajektorie reform oraz wprowadzane mechanizmy rynkowe.

Podsumowując, autorzy porównują i przeciwstawiają narodowe zmiany, jakie zaszły w Armenii i Gruzji, oraz dyskutują nad słusnością pojawienia się wspólnego modelu zarządzania tym obszarem. Wskazują także na fakt pojawienia się w obu krajach unikatowego model zarządzania, który z pozoru celowo łączy elementy autorytarne i rynkowe. Pomimo szerokiej dyskusji na temat modernizacji szkolnictwa Gruzji i Armenii oba te kraje nadal doświadczają większego poziomu zakłócania procesu niż systemy Europy Środkowo-Wschodniej.

Opisane pozostałości komunistycznego dziedzictwa wskazują, że stan ten prowadzi bardzo wybiórczo, a w niektórych przypadkach sztucznie, do europeizacji lub internacjonalizacji polityki i wcale nie oznacza rezygnacji z wpływu państwa na treści edukacyjne, czy też orientację polityczną uczelni. Inni naukowcy mogą rozważyć zbadanie, w jakim stopniu przedstawione wzorce polityczne mogą być rozpowszechnione na obszarze postsowieckim (np. Rosji, Ukrainy, Azji Środkowej), i skupić się bardziej na podobieństwach i rozbieżnościach polityki w postkomunistycznym szkolnictwie wyższym.

Monika Kotowska-Lewińska